

auf seinem Ende. Sie deutet an, wie die Prager Bildhauerei der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts reagierte und welche Richtung sie ging. Die Auswahl der möglichen Analogien hat sich nicht nur auf die Prager bzw. die böhmische Bildhauerei begrenzt und hat so darauf aufmerksam gemacht, dass man ihre Veränderungen nicht nur als ein Ergebnis der hiesigen Entwicklung verstehen kann. Die formelle Analyse und die oben erwähnten Vergleiche deuten an, dass die Frage der Datierung der Pietà nicht völlig abgeschlossen ist. Sie bieten eine Möglichkeit der Eingliederung der Pietà in die Entwicklung des Anfangs des 15. Jahrhunderts an, etwa in die Jahre 1410 – 1420. Diese Vermutung kann man durch zeitgenössische Quellen nicht fundieren und an die spärlichen Erwähnungen der älteren Literatur müssen wir mit Vorsicht antreten. Man kann auch nicht ausschließen, dass die Statuengruppe der Pietà etwas später entstand. Im Falle der Manipulation mit der Statue oder einer neuen Restaurierung wird es notwendig sein Proben der Polychromie aus mehreren Stellen, vor allem aus den Köpfen, abzunehmen und ihre ausführliche Analyse auszuführen. Bis daher können wir nicht nur der Ursprünglichkeit einzelner Teile und eigentlich sondern auch dessen, dass wir vor uns ein gotisches Original haben, sicher sein.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Pietà in der Kirche des Hl. Geistes in der Prager Altstadt, Gesamtansicht (alle Aufnahmen die Autorin, 2000).

Abb. 2: Pietà in der Kirche des Hl. Geistes in der Prager Altstadt, der Kopf der Jungfrau Maria.

Abb. 3: Pietà in der Kirche des Hl. Geistes in der Prager Altstadt, der Kopf Christi.

Abb. 4: Pietà in der Kirche des Hl. Geistes in der Prager Altstadt, das rechte Seitenstück des Thrones.

Abb. 5: Pietà aus Nečtiny/Netschetin (Repro aus: Jiří Fajt, *Gotika v západních Čechách*, Praha 1996, Kat.-Nr. 270).

(Übersetzung J. Kroupová)

ILUSTRACE K SOUDOBÉ ZPRÁVĚ O POŽÁRU PRAŽSKÉHO HRADU ROKU 1541

JAN KOZÁK - PETR CHOTĚBOR

ÚVOD

Až do nedávna jsme si mohli o konkrétní podobě předpožárové Malé Strany, Pražského hradu a Hradčan utvořit jen velmi nejasnou představu. Byli jsme totiž odkázáni jednak na subjektivní, obtížně ověřitelné zprávy, jaké o požáru v r. 1541 uvádí kupř. Václav Hájek z Libočan,¹⁾ a dále na zprávy v souvislosti s budovanými či opravovanými, požárem poškozenými architekturami. Jedinou obrazovou či ikonografickou informaci o Praze před požárem 1541 představovala jen silně stylizovaná, z dálky viděná veduta města (spíše jen veduta Pražského hradu s náznakem zástavby pražských měst), otištěná ve Světové kronice Hartman-na Schedela z r. 1493 (obr. 1). Za této nepříznivé situace bylo možno utvořit si jistou představu o podobě domů, ulic, náměstí, kostelů, městských bran a fortifikací především z rekonstrukčních skic soudobých urbanistů či architektů historiků. Přitom míru pravdivosti a korektnosti jejich rekonstrukcí je vzhledem k nedostatečným dostupným in-

Obr. 1: Pohled na Pražský hrad a Malou Stranu, výřez z dřevorezného prospektu Prahy H. Schedela, Norimberk 1543.

Obr. 2: Pohled na palácový objekt při požáru 1541, dřevorezná knižní ilustrace. Veduta je publikována s las-kavým svolením pracovníků Britské knihovny v Londýně, kde je spisek s ilustrací uložen.

formacím obtížné ověřit. Za všechny jmenujme alespoň rekonstrukce J. Vančury.²⁾

V poslední době však byly objeveny či znovu objeveny některé neznámé nebo málo známé ikonografické kompozice, které umožňují výrazně upřesnit naše představy o zmizelém před-požárové levobřežní Praze. Jedná se o útlu, dvanáctistránkovou zprávu čtvrtkového formátu, kterou vydal v bavorském Augsburgu v r. 1541 Heynrich Steyner,³⁾ a o nově objevený prospekt Prahy z r. 1536.⁴⁾ Text Steynerovy zprávy představuje překlad čerstvého Hájkova textu z r. 1541. Jeden exemplář knížky, která je ilustrována dvěma dřevorezy, je uchováván v Britské knihovně v Londýně pod sign. 8716 bb 19. (Na tomto místě by autoři předkládaného sdělení chtěli poděkovat specialistovi v oboru pražské ikonografie J. Lukasovi za poskytnutí cenných informací o diskutované vedutě).

Titulní list knížky je ozdoben dřevoreznou vedutou levobřežní části Prahy. Tento pohled není původní, jedná se o zmenšenou a zjednodušenou kopii levé části zmíněného prospektu ze Schedelovy kroniky z r. 1493. Uvedenou vedutu - kopii uvádí ve svém soupisu pražských pohledů V. Hlavsa.⁵⁾ Poslední strana Steynerovy zprávy však přináší původní kompozici zobrazující palácový komplex v plamenech (část Pražského hradu za požáru 1541?), kterou ukazuje obr. 2. Právě tato staronová veduta (do svého bibliografického soupisu ji na počátku 20. století zařadil již Č. Zíbrt,⁶⁾ bude předmětem úvah a spekulací, jejichž cílem je pokus určení stanoviště a směr pohledu kreslíře, a tím i předložení dalších argumentů při identifikaci diskutované veduty. Druhým cílem bude podat informace o zmizelých, tj. o shořelých či demolovaných nebo přestavěných architekturách Pražského hradu, o kterých veduta vypovídá, pro případ, že by předložená fakta podpořila pravděpodobnost identifikace kompozice jakožto Pražského hradu za požáru roku 1541.

Průkopnickou práci při identifikaci veduty provedla již P. Večeřová ve své studii o pražském ohni 1541.⁷⁾ I když se autorka ve svém příspěvku soustředila především na požár samotný, Steynerovu vedutu zná a stručně naznačuje zá-

kladní parametry jejího vzniku (viz níže). Abychom se však mohli s větší určitostí vyslovit k autentičnosti a pravdivosti Steynerovy veduty, je třeba podrobit ji důkladnější prohlídce.

K identifikaci údajného zobrazení požáru Pražského hradu měli autoři předkládaného sdělení možnost využít i nedávný objev, který představuje výše zmíněná akvarelová kresba měst pražských vytvořená necelých pět let před požárem, na přelomu let 1536 a 37. Tento prospekt portrétuje předpožárovou Prahu, v (časovém pořadí) prvním pohledu z Petřínských svahů. Veduta, jejíž výřez zobrazuje Pražský hrad (obr. 3), je součástí konvolutu padesáti pohledů, které pro falckraběte Ottheinri-

cha (1502 - 1556 ?) vytvořil jeho dvorní, jménem dosud neurčený malíř. Ten pořizoval své veduty měst a důležitých míst na cestě z bavorského Neumarktu, přes Čechy a Slezsko do Krakova a zpět přes Slezsko, Lužici, Braniborsko a Sasko - Anhaltsko do Bavor, na které falckraběte doprovázel. Soubor těchto vedut je uložen ve sbírkách Universitní knihovny ve Würzburgu (Bavorsko). Podrobnější informace o Ottheinrichově souboru i o zmíněné vedutě Prahy publikovali A. Marsch et al.⁸⁾ a J. Kozák a A. Marsch.⁹⁾

Veduta Prahy z r. 1536 (39 × 81 cm) představuje vlastně první pohled na všechna pražská města. Navíc právě levobřežní, o pět let později požárem zničená část Prahy, je z blízkého petřínského stanoviště kreslířem zobrazena nejpodrobněji, což umožňuje nejen identifikaci význačných, většinou z kamene zbudovaných staveb v postižené oblasti (kostely, kláštery, brány, paláce, hradby, atd.), jejichž stěny přečkaly, takže stavby mohly být opraveny, ale umožňuje postihnout i vnější podobu jednotlivých obytných domů, požárem zcela zničených. Je jen s podivem, že tato unikátní kompozice - spolu s ostatními Ottheinrichovými prospekty - dnes uložená a řádně evidovaná v Univerzitní knihovně velkého německého města, odolávala svému odhalení po více než čtyři a půl století.

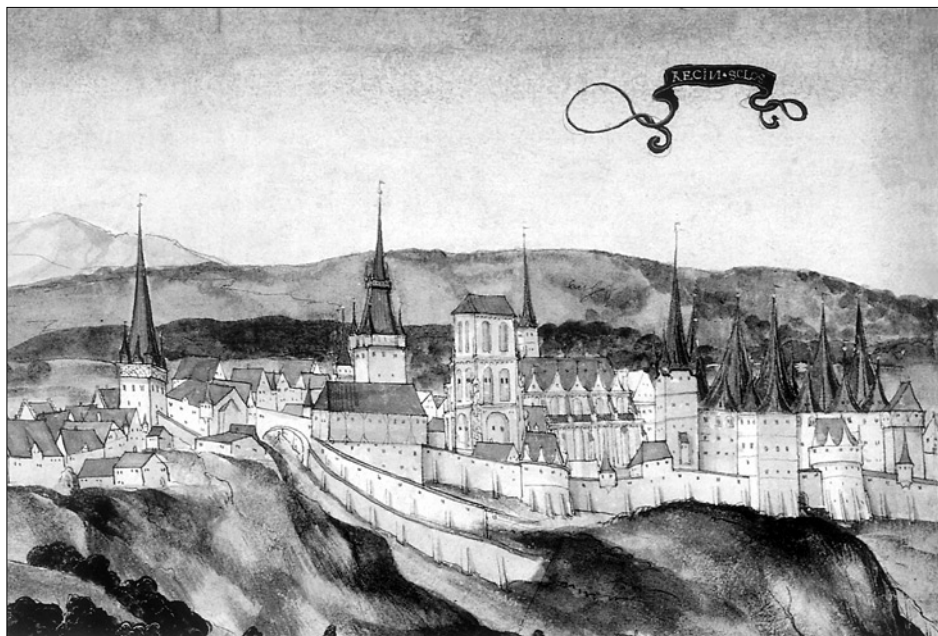
POKUS O IDENTIFIKACI STEYNEROVY VEDUTY Z ROKU 1541

První podmínkou jakéhokoliv pokroku při identifikaci vyšetřované veduty ze Steynerova spisku je předpoklad (ničím nepotvrzený, ale i ničím nevyvrácený), že kompozice je - alespoň částečně - opřena o konkrétní, pravdivé topografické informace. Určitou nejistotu ohledně autentičnosti veduty navozuje i skutečnost, že na ní nejsou rozpoznatelné notoricky známé hradní dominanty viděné na standardních historických grafických pohledech na Pražský hrad od jihu, jako je hlavní věž Svatovítského chrámu, východní část lodi katedrály, či Vladislavský sál a Ludvíkovo křídlo. To naznačuje, že pokud veduta skutečně zobrazuje část Pražského hradu, bude to zřejmě ta část, která je viděna ze se-

verních či západních stanovišť, tj. ta část, kterou portrétisté Hradu až do první poloviny 19. století spíše zanedbávali jako méně atraktivní (jedním z nejstarších vyobrazení severní fasády Pražského hradu je rozměrný reliéf zobrazující útěk „Zimního krále“ po bitvě na Bílé hoře, umístěný ve Svatovítské katedrále. Zobrazena je však pouze východní polovina Hradu). O to zajímavější by bylo zjištění, že lokace stanoviště kreslíře Steyne-rovovy veduty na severním či západním předhradí Hradu je oprávněná.

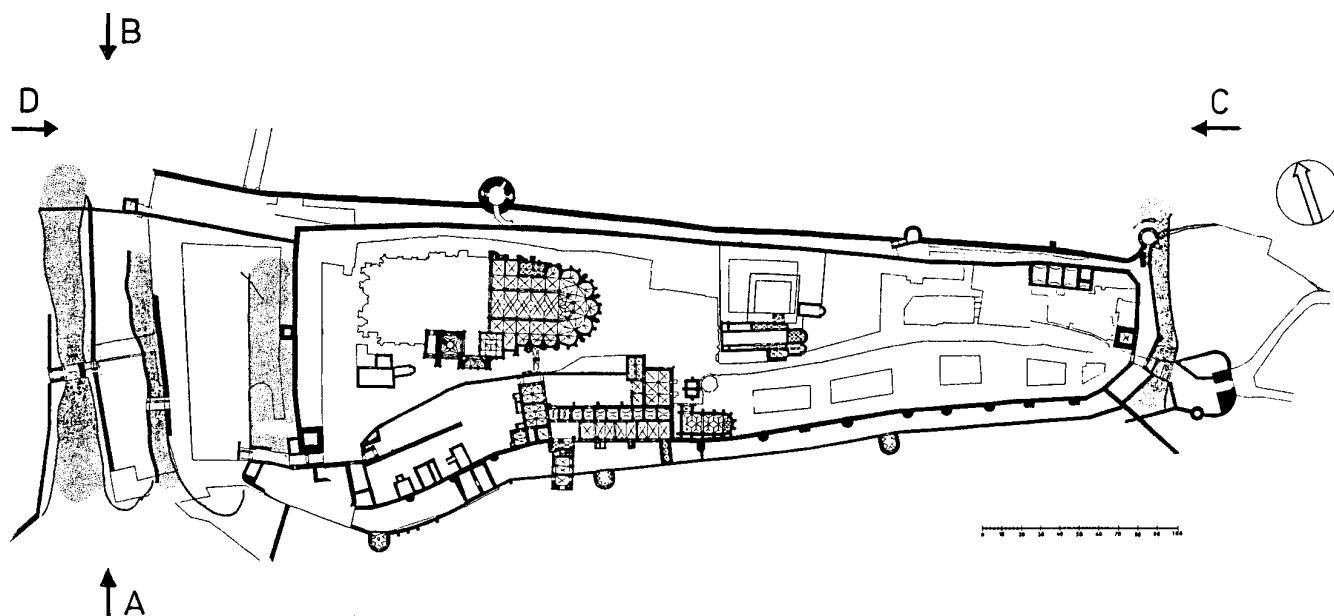
Některé identifikovatelné prvky lze na vedutě nalézt: jeden z nich - v souhlase s úvahou P. Večeřové - je zobrazený most. Přemostění umělých či přirozených příkopů a úvalů na přístupových cestách ku Hradu bylo budováno a přestavováno zejména při západním vstupu do Hradu, od městečka Hradčan.¹⁰⁾ V letech 1534 - 38 byl vybudován most ke Hradu i od severu (Prašný most), přes dnešní Jelení příkop, jako přístupová cesta do nově budovaných královských zahrad, a později dokončeného Belvederu, Míčovny, zvěřince, jízdárny, bažantnice a ostatních míst dvorských radovánek, ale i hospodářského zázemí (tesařská ohrada, drůbeží dvůr, porážka).

Posudme naši vedutu z obr. 2. za předpokladu, že kreslíř viděl most od jihu, při ústí severo-jívní rokle mezi Hradem a Hradčany do horní části Úvozu (pohled A na obr. 4). Pak bychom museli připustit, že zobrazen není hořící Pražský hrad, ale Hradčany, dále, že mostek ku Hradu není lehká lávka, snadno stržitelná při nepřátelském napadení, jak ji zpodobňuje Schedel i jeho kopista z ro-

Obr. 3: Pohled na Pražský hrad od jihu. Výřez z perokresby, akvarelem kolorované, z r. 1536. Kresba je otiskem s laskavým svolením paní A. Marsch z Hamburku.

ku 1541. Náš čtyřobloukový most nelze ztotožnit ani s jednoobloukovým zděným mostkem, který na těchto místech zobrazuje tvůrce veduty z r. 1536 a kreslíř pohledu Kozla-Peterleho z r. 1562.¹¹⁾ Ten zde viděl dokonce mostky dva. Jeden zděný poblíž vyústění Nových zámeckých schodů a druhý, dále na západ, jako lehkou dřevěnou lávku (obr. 5). Joris Hoefnagel (mezi 1590 - 92),¹²⁾ zná již jen konstrukci při horním vyústění Zámeckých schodů, která však spíše vypadá jako dřevěná branka, než jako mostek (obr. 6). Na tzv. Bossche-Wechter-Sadelerově prospektu z r. 1606,¹³⁾ jehož výřez ukazuje obr. 7, jsou opět vyznačeny konstrukce obě, jednak při vrcholu Nových zámeckých schodů (branka?), jednak jednoobloukový zděný můstek přes západnější z obou strží ústících do horního Újezdu. Také vysoká fortifikace (Hradčan?) oproti Pražskému hradu a přítomnost kostelíka v této části Hradčan (křížek) se nezdá být reálná. Tyto

Obr. 4: Půdorysný plán Pražského hradu (rekonstrukce k roku 1500), převzatý z práce Bořek-Dohalský (1946), viz pozn. 10. Písmena A, B, C a D označují diskutovaná stanoviště kreslíře veduty z obr. 2, šipky směry jeho pohledu.

Obr. 5: Pohled na část Pražského hradu, Hradčany a Malé Strany. Výřez z dřevořezného, kolorovaného prospektu J. Kozla a M. Peterleho z r. 1562.

i další drobné nesrovnalosti nutí pozorovatele odmítnout hypotézu, že kreslíř veduty zaznamenal hořící Hradčany s mostkem ku Hradu v pohledu od jihu. Stavební vývoj Hradčan a Pražského hradu včetně budování obranných příkopů, mostků, bran, věží, paláců, chrámů, kaplí, měšťanských i šlechtických sídel i dalších objektů, od nejstarších dob až do půli 18. století, přehledně shrnuje M. Vilímková.¹⁴⁾

Prisoudíme-li kreslíři stanoviště na severu, někde na okraji horního Jeleního příkopu, a jeho pohled obrátíme k jihu (pohled B na obr. 4), nebude do kompozice zapadat prudce se zvyšující terén od mostku směrem nalevo, směrem k I. a II. nádvoří, v místech, která v 16. století byla víceméně plochá. Také přítomnost sakrální architektury někde v místech dnešní rajske zahrady (věž s křížkem) by bylo obtížné vysvětlit. O typu, velikosti a počtu oblouků mostku již byla řeč výše. Ani velké věže v západním opevnění jižně od mostu nejsou doloženy a v rekonstrukcích předpokládány. Proto i tento pohled je nutno předběžně odmítnout, i když jeho kompozice se zdá být realitě bližší, než pohled ve směru A.

Posudíme nyní diskutovanou vedutu jako viděnou od východu, podél Jeleního příkopu, proti toku Brusnice, směrem k západu, přes nově zbudovaný Prašný most (pohled C na obr. 4). Uvidíme, že ani toto prisouzení stanoviště kreslíři neobstojí. Most je sice vystavěn na pěti kamenných pilířích, hořící sídliště (zde část severní fronty Pražského hradu) je sice umístěno reálně na vrcholu svahu Jeleního příkopu, ale tím údaje vypovídající o možné správnosti pů-

vodního předpokladu končí. Proti mluví řada argumentů. Tak kupř. Hrad je od severu obehnan vysokou obrannou zdí na západ od Prašného mostu, zatímco severní obranná stěna Hradu od mostu na východ (směrem k dnešní Chotkově silnici) nevykazuje souvislé opevnění. Sám Jelení příkop jakoby se směrem k západu prohluboval, ve skutečnosti však pokračuje směrem k západu jako hluboký útvar s mírným sklonem vzhůru. Také hořící věž v pravém pozadí veduty, za středem mostu, i kostelík, který prozrazuje věž s křížkem, bychom v nejzápadnější části Hradu v 16. století jen těžko hledali.

Poslední možnost, pohled D z obr. 4, od západu, tj. od počátku Jeleního příkopu podél toku Brusnice, směrem k východu, kde by situace na levé straně veduty zobrazovala jen několik domů vybudovaných na severním předmostí Prašného mostu (za nimi by měla být Královská zahrada, ještě bez Míčovny a Belvederu), vůbec nepřichází v úvahu - naše kompozice tomuto pohledu naprosto neodpovídá, kromě snad mostu samotného.

Prohlídka Steynerovy veduty tak nepřinesla ani pro jedno ze čtyř navrhovaných stanovišť a směrů pohledu úspěch: ani jedna ze zkoumaných situací neumožnila vedutu interpretovat jako zobrazení požáru Pražského hradu 1541. Tento výsledek svádí k závěru, že veduta je fantazie, která není opřena o autopsii. Před definitivním vyřčením takového soudu byl však učiněn pokus vyšetřit ještě jednou z uvedených čtyř stanovišť a směrů kreslířova pohledu A - D Steynerovu vedutu *pravo-levě obrácenou*, jak ji ukazuje obr. 8a. Prioritu takového řešení nutno přisoudit P. Ve-

Obr. 6: Pohled na západní část Pražského hradu a Nové zámecké schody od jihu, výřez z prospektu J. Hoesfnagela, který předlohu pro mědiryt vytvořil v letech 1590 - 92.

čeřové, která při hledání kreslířova stanoviště naznačila možnost, že „pro určení byl také důležitý sklon Jeleního příkopu. Zdá se, že je obrazovém originále zobrazen zrcadlově ve srovnání se sklonem skutečným“.¹⁵⁾ Jak známo, vedutisté 16. a 17. století nepřerývali někdy - zvláště když se jednalo o obrazy vzdálených měst a sídlišť - vedutové náčrtky do měděných desek obráceně, ale přímo podle nákresu, takže po otisknutí matrice byl výsledný obraz pravo-levě obrácený. Prostudujme tedy *obrácenou* Steynerovu vedutu pro výše uvažované čtyři situace.

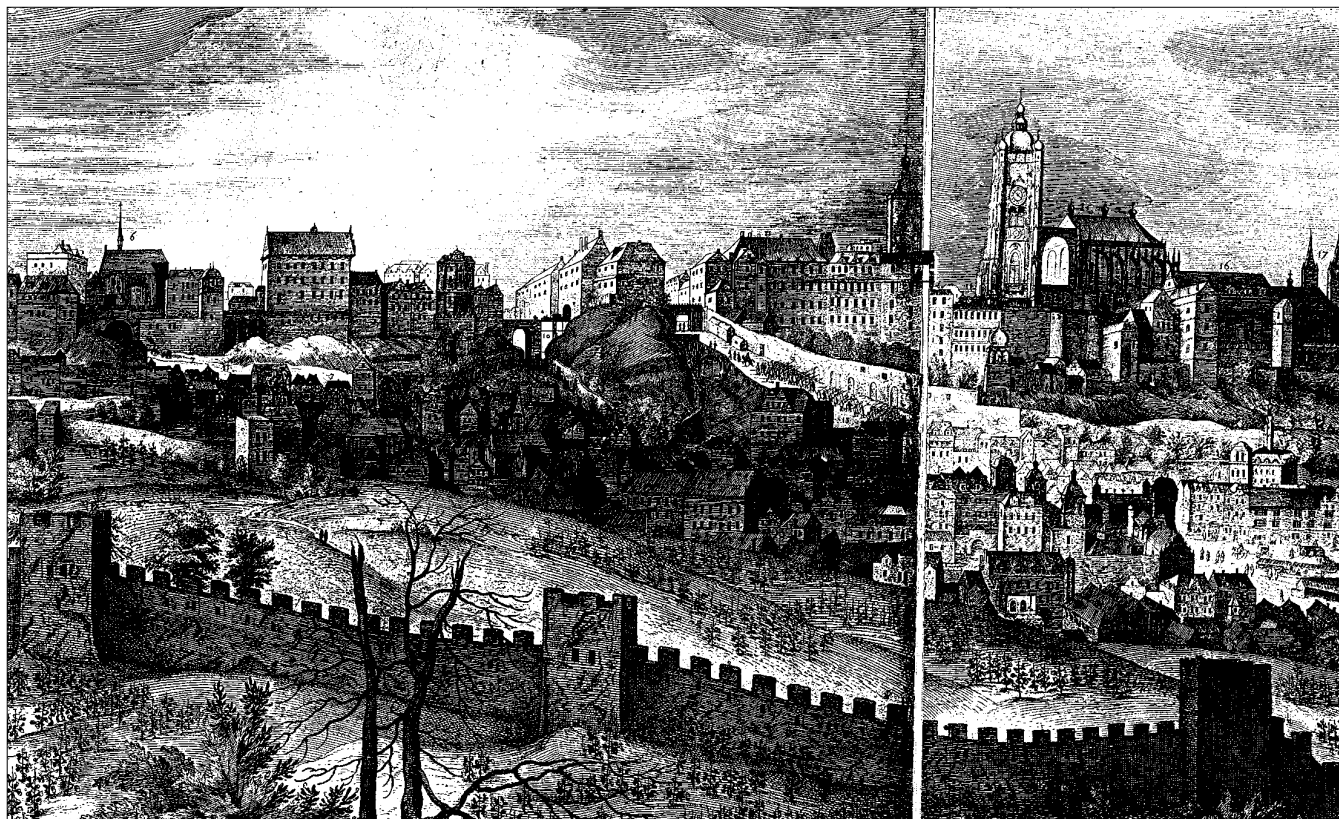
Směry pohledu C (obr. 4), Jelením příkopem k západu, proti proudu Brusnice a směr B, ze severu k jihu, by nezobrazovaly vlastně požár Pražského hradu, ale požár neexistujícího města na severním předmostí Prašného mostu (směr C), resp. požár Hradčan (směr B). Z tohoto důvodu, i z důvodů, které lze převzít z prvních čtyř situací, můžeme obě tyto hypotézy zamítnout.

Stanoviště někde jižně od linie Hradčany Hrad a směr pohledu k severu, označené jako A (obr. 4) v sobě nesou prvky reality (hořící palác na pravé straně veduty, strážní věž při západní bráně). Situace by mohla odpovídat i tehdejšímu uspořádání dnešního II. nádvoří, včetně trojice věží při západní hradbě Hradu (věž Bílá, Biskupská a předpokládaná nárožní věž, poblíž dnešní Severní brány), ale obsahuje i prvky nesouhlasné. Mezi ně patří i prudce stoupající terén ku Hradu, mohutný most na pěti zděných pilířích, kostelík, jehož věž se zvedá nad hradbou, atd. Také vršek věže rysující se vysoko v kouři napravo od středu veduty nelze jednoduše identifikovat. Závěrem možno konstatovat, že

ani situace A, přestože nese některé dílčí prvky kompatibilní se soudobými urbanistickými vědomostmi, neumožňuje vedutu jednoznačně identifikovat, a to vzhledem k tomu, že obsahuje i elementy, které jsou s našimi znalostmi v přímém rozporu (kupř. parametry mostu) Ani zde však nelze činit zcela definitivní závěry, protože právě západní část Hradu (dnešní předhradí, I. a II. nádvoří, včetně výstavby nových paláců), prošla totální rekonstrukcí právě po požáru 1541, za panování císařů Ferdinanda I., Maxmiliána II., Rudolfa II. a Matyáše.

Dostáváme se tak k posouzení poslední situace, kterou představuje obrácená Steynerova veduta se stanovištěm kreslíře na západě, v horní části Jeleního příkopu, poblíž někdejšího zvěřince, se směrem pohledu D, tj. podél toku Brusnice, přes Prašný most, směrem k dnešní Chotkově silnici. Pokusíme-li se identifikovat jednotlivé hradní objekty za této situace, bude náš úkol přeci jen snazší. Zdá se dokonce, že tato poslední varianta představuje jediné řešení, kdy naše zobrazení lze seriózně vztahovat k Pražskému hradu.

Především je patrné, že most odpovídá situačně západnímu přístupu. Má sice pět zděných pilířů, jak se uvádí v literatuře, ale ty nenesly klenuté oblouky, ale dřevěnou konstrukci, zastřešenou a obedněnou. Střecha mostu je doložena až pro dobu Rudolfa II. Za mostem vidíme souvislou vysokou hradbu s věžemi, která odpovídá severnímu parkánovému opevnění Hradu. Pokračování této fortifikace není na dřevorezu zachyceno, ledaže by je měla představovat silně pobořená zeď (1) se třemi postavami, asi

Obr. 7: Výřez z mědirytiny - prospektu Prahy z Petřína, práce Bossche - Wechtera z r. 1606.

uprostřed pravé poloviny zobrazení (pro snazší orientaci jsou diskutované palácové objekty z obrácené Steynerovy veduty očíslovány a vyznačeny na přehledném náčrtku na obr. 8b). Kdyby tomu tak nebylo, nemáme přijatelné vysvětlení pro dvojitou předstupující zeď (2), zadní vyšší s dvojicemi střílen v kryté střelecké chodbě, přední nižší s ochozem vysazeným na konzolách) a navazující baštu (3). Je ovšem třeba přiznat, že o situaci severního opevnění Pražského hradu v této části víme málo. Část severního křídla s dvojími konírnami a Španělským sálem v 1. patře, stavěná Rudolfem II. na přelomu 16. a 17. století zbytky starších staveb definitivně zničila. Rozhodně však není pravděpodobné, že by opevnění západně od mostu vystupovalo tak daleko do příkopu. Zobrazená bašta (3) vcelku odpovídá třem dělovým baštám, jimiž Benedikt Ried doplnil na konci 15. století jižní parkánovou hradbu. Na straně severní není podobná stavba doložena. Pro úplnost je ale třeba dodat, že - vzhledem k rozmístění Riedových bateriových věží v severní parkánové hradbě - představa dělové věže nebo bašty se zdá být přijatelná. Za dnešního stavu znalostí působí rekonstrukce Hradu bez takového prvku dojmem neúplnosti.

Shluk domů za pobořenou zdí (1) je obtížně identifikovatelný. Lze říci snad jen to, že domy na severozápadním nároží, resp. mezi příkopy v západní části jsou doloženy. Do popředí vystupující mohutná stavba s opěrnými pilíři zcela vpravo (4) by snad mohla být neznámou věží severního opevnění městečka Hradčan.

Vraťme se nyní k území vlastního Hradu a pokusme se identifikovat četné zobrazené věže. Vysoká válcová věž (5) v plamenech zcela vlevo by dobře odpovídala poloze Daliborky. Za dnešního stavu je tato věž o dvě patra snížena, takže ji parkánová hradba se zbytkem střelecké chodby

převyšuje. Hranolová věž (6) s nárožními vízkami by spíše mohla být Prašnou věží, nazývanou také Mihulka, která však ve skutečnosti má tvar mohutného válce. Zevně zaoblená Bílá věž by pak vůbec nabyla zobrazení. Měla by zde však být. Přesto, že její dnešní podoba je výsledkem přestavby z doby Rudolfa II., byla věž založena a postavena jako součást severního opevnění v době jagellonské. Dosloučuje to jednoznačně dolní polovina věže, dochovaná v původní podobě. Kdybychom ji ztotožnili s věží (6), dostane se věž Prašná do polohy (7), příliš daleko na západ. Rozpor ve tvaru zobrazené a skutečné věže je přitom stejný.

Tvarově, ne však mohutností, by věži (7) odpovídala severní věž románské basiliky sv. Víta, Václava a Vojtěcha, která stála ještě v 16. století. Musela by však být až za hradbou, což v našem případě neodpovídá. Pro úplnost je třeba uvést ještě jednu alternativu. Od r. 1510 rostla po severní straně Svatovítské katedrály mohutná hranolová věž, založená souměrně k jižní věži. Nevíme, jaké výšky stavba dosáhla, rozhodně však nebyla dokončena a zastřešena.

Věžovitý útvar (6) bychom mohli ztotožnit s Biskupskou věží uprostřed západní linie románské hradby. Nejvyšší z románských věží, Bílá, na vyobrazení chybí - je snad zakryta, částečně stavbami, částečně dýmem. Špička věže (9) v hustém dýmu snad může představovat provizorní zastřešení nedostavěné velké jižní věže katedrály. Podle dvou jiných zobrazení by však neměla být jehlanová, ale sedlová. Věž s křížkem (10) by mohla odpovídat jedné z věží basiliky sv. Jiří. Sousední špička střechy (11) by pak mohla patřit jen Černé věži. Je sice pravda, že ta vyhořela v r. 1538 od zásahu blesku (naopak r. 1541 byla ušetřena), střecha však mohla být již po třech letech obnovena.

Uvedená prohlídka naší veduty ukazuje, že i když některé v ní zobrazené objekty lze přiřadit ke skutečně existujícím

řadu odchylek od stavu, jaký jsme schopni na základě dosavadních vědomostí rekonstruovat. Je-li ztotožnění s Hradem správné, pak by ovšem vyobrazení v části přední, západně od mostu, bylo zatím jediným zachycením podoby nedochovaných staveb, zejména dělové bašty. Tuto partii však nelze ověřit srovnáním s novodobými prameny. Rozdíly mezi dřevorezem a skutečností v části východně od mostu jsou ovšem tak velké, že nelze vyloučit ani krajní možnost, že totiž jako ilustrace zprávy o požáru bylo využito zobrazení zcela jiného nebo ideálního (neexistujícího) města či hradu, postiženého podobnou katastrofou. Takový dřevorez mohl být vybrán právě pro určité shody s podobou Pražského hradu. Stejně tak mohl autor užít jako předlohy vedutu jiného města a částečně ji upravit podle podoby Pražského hradu.

Volný vztah ilustrace k textu jako věc v 16. století častou uvádí i P. Večeřová,¹⁶⁾ která je přesvědčena, že Steynerova veduta Pražský hrad zobrazuje.

Rušivý moment v kompozici představuje i přítomnost ozbrojenců. Skupina jízdy na konci mostu a velký shluk vojska, stylizovaně naznačený v pozadí (ovšem způsobem, který byl v té době naprosto obvyklý) navozují představu spíše katastrofy způsobené válečnou událostí. Jsou

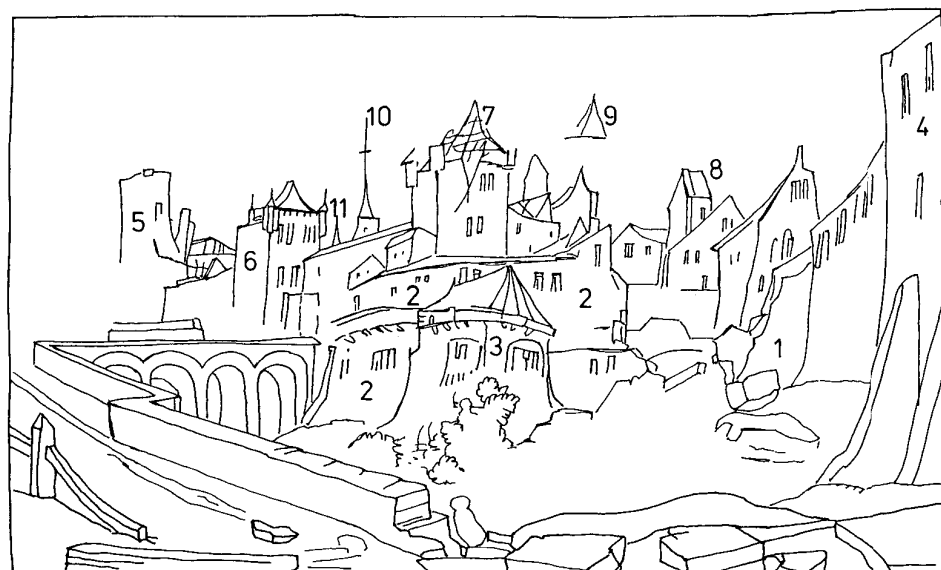
však známa i zobrazení, na kterých záchranné vojenské oddíly přijíždějí k místu katastrofy ozbrojeni.

Poděkování

Autoři předkládaného sdělení tímto vyjadřují svůj dík zodpovědným pracovníkům Britské knihovny (British Library) v Londýně za laskavé poskytnutí fotokopie ilustrace požáru z knížky H. Steynera, Augsburg 1541, kterou Britská knihovna chová ve svých depozitech. Autoři sdělení také oceňují rozhodnutí pracovníků British Library v Londýně, povolit bezplatné otisknutí uvedené ilustrace v předkládané stati.

POZNÁMKY

- 1) V. Hájek z Libočan, O nešťastné příhodě, která se stala skrz oheň v Menším Městě pražském Léta MDXXXXI [1541]. Vytisknuto v domě B. Netolického, Praha 1541.
- 2) J. Vančura, Hradčany, Pražský hrad, SNTL, Praha 1976.
- 3) H. Steyner, Neue Zeytung von dem erschrockenlichen Fewr, so nemlich in der kleiner Statt Prag geschehen ist, Heynrich Steyner, Augsburg 1541.
- 4) „DIE KINIKLICH STAT BRAG IN BEHEM“, prospekt Prahy 290 × 860 cm, perokresba kolorovaná akvarel. barvami. Jedna z konvolutu pa-

Obr. 8: Pohled na palácový objekt při požáru v r. 1541, dřevorezná knižní ilustrace, a - viz obr. 2, avšak pravo-levě obrácený (Britská knihovna v Londýně), b - kontury jednotlivých architektur z obr. 8a. Jejich číselné označení se shoduje s číslováním v textu (kresba P. Chotěbor).

architekturám Hradu, jiné stavby, zejména ty ve střední části kompozice, se výrazně odlišují od reality. Tak obě masivní hranolovité věže se stanovými střechami a nárožními vížkami neodpovídají podkovovitě zaoblené Bílé věži a válcové Prašné věži (Mihulce). Navíc, kdyby masivní věž (7) byla věží někdejší baziliky (jak výše naznačeno), pak by jedna z parkánových věží, Bílá nebo Prašná (Mihulka), na veduté chyběla.

To samozřejmě představuje vážný nedostatek. A tato okolnost, které jsou si autoři dobře vědomi, může vést až k pochybnostem při rozhodování, zda jde skutečně o autentickou vedutu Pražského hradu.

ZÁVĚR

Jen v případě, že přijmeme hypotézu o pravo-levém obrácení ilustrace lze vyobrazený palácový objekt s jistými výhradami ztotožnit s Pražským hradem. Znamenalo by to, že kreslíř veduty sám Hrad spíše neznal a pracoval s neúplnými a částečně nepřesnými podklady. Celek tak vykazuje

- desáti vedut německých, českých a polských měst z r. 1536/37 (tzv. Ottheinrichův soubor), který je chován v depozitech würzburgské Univerzitní knihovny v Bavorsku pod signaturou G. f. 57 (nová signatura Delin. VI).
- 5) V. Hlavsá, Praha a její život v grafických listech, Pražský Sborník Hist., VI, Orbis, Praha 1971. Viz item č. 3, s. 147.
 - 6) Č. Zíbrt, Bibliografie české historie, sv. III, s. 327, Praha 1900 - 1912 (torzo). Item č. 6811.
 - 7) P. Večeřová, „O nešťastné příhodě“ Václava Hájka z Libočan, Knihy a dějiny, roč. 3, č. 1, vyd. Knihovna AV ČR, Praha 1996.
 - 8) A. Marsch et al., Die Reisebilder Pfalzgraf Ottheinrichs aus den Jahren 1536 - 37. A. H. Konrad, Weissenhorn 2000. České veduty z Ottheinrichova souboru popsal již dříve M. Ježek v práci Česká města na foliích würzburgského alba, část I a II, (Průzkumy památek, II/1996 a II/1997); svou stať uveřejnil (přes nesouhlas objevitelky pohledů A. Marsch) již v letech 1996 - 97, před zveřejněním analýzy celého souboru její objevitelkou A. M. et al., viz pozn. 1 v práci A. Marsch et al. 2000, na s. 148, dílu I.. Z tohoto důvodu neberou autoři předkládaného sdělení na práci M. Ježka zřetel.
 - 9) J. Kozák a A. Marsch, Nově objevená veduta Prahy z r. 1536. Mezinár., Symp. ICOMOS 2000, Praha květen 2000. Sborník symp. Icomos, s. 78 - 83, vyd. ICOMOS, Praha 2000.
 - 10) Zajímavé detaily jsou uvedeny v průvodci výstavou, Pražský hrad ve středověku, který jako editor připravil J. Bořek-Dohalský et al., vyd. V. Neubert, Praha 1946.
 - 11) J. Kozel, a M. Peterle, „Praga Behemiae Metropolis, Accvratissime Expressa, 1562“, dřvořez, J. Kozel, Praha 1562. Současnou analýzu veduty lze nalézt v práci J. Kozák, K. Szykula, Prag 1562, A. Konrad, Weissenhorn, 1995.
 - 12) G. Braun, F. Hogenberg, Civitates Orbis Terrarum, (název 1. dílu), Kolín nad Rýnem, 6 dílů 1572 - 1617. V 5. dílu, folio 49, (vyd. 1598), die kresby Jorise Hoefnagela z let 1590 - 92 veduta Pražského hradu od jihu „Palativm Imperatorvm Pragae“, kolorovaný mědiryt.
 - 13) P. van den Bossche, J. Wechter, Praga, mědiryt, vyd. E. Sadeler, Praha 1606.
 - 14) M. Vilímková, Topografický rozbor plánu [Pražského hradu z poloviny 18. stol.]. Část textu komentujícího faximilové vydání „Plánu Pražského hradu a části Hradčan z poloviny 18. století“, Geod. a kartogr. podnik, Praha 1985.
 - 15) Viz pozn. 7.
 - 16) P. Večeřová (1966), s. 37 - 38, viz poznámku 7.

ILLUSTRATION ZU DEM ZEITGENÖSSISCHEN BERICHT ÜBER DEN BRAND DER PRAGER BURG IM JAHRE 1541

Der Autor ist bemüht in diesem Beitrag in der Identifizierung eines wenig bekannten ursprünglichen Holzschnittes, das den zeitgenössischen Bericht über den Brand eines Teils Prag auf dem linken Moldauufer im Juni 1541 illustriert, weiter zu kommen. Die untersuchte Illustration wurde in dem Pamphlet Heynrich Steyner *Neue Zeytung voon dem erschrockenlichen Fewr ...*, Augsburg 1541 abgedruckt. Diese dünne Schrift stellt hinsichtlich des Textes eine deutsche Übersetzung des tschechischen Textes des Berichtes V. Hájek von Libočan *O nešťastné příhodě...*, Praha 1541 dar. Das Steyner-Pamphlet ist – zum Unterschied von dem Hájek-Bericht – einerseits mit der Ansicht der Prager Burg (Kopie des linken Teils des Prospektes H. Schedel aus dem Jahre 1493) verziert und andererseits auch mit der behandelten Vedute der Prager Burg, die den Brand eines weiträumigen Palastobjektes, das mit einigen seinen Zeichen der Prager Burg ähnelt, darstellt. Die untersuchte Vedute erwähnt schon Č. Zíbrt in seiner Schrift *Bibliografie české historie*, Praha 1900-12. Grundangaben über die Vedute führt P. Večeřová in ihrer Arbeit *O nešťastné příhodě Václava Hájka...*, Praha 1996 an, die eine Ansicht vertritt, dass die Komposition tatsächlich die Prager Burg während dieses Brandes im Jahre 1541 darstellt.

Einen Stimulus zu einer neuen Untersuchung der Vedute, mit dem Ziel in der Frage ihrer Identifizierung weiter zu kommen, haben neue Angaben über die Bauentwicklung der Prager Burg bei ihrer jagellonischen und früh habsburgischen Bauherrlichkeiten, Anbauten und Umbauten gebracht, aber besonders neue ikonographische Erfindungen, wie z.B. ein umfangreiches kolloriertes Aquarell, das Ansicht Prags vom Laurenziberg darstellt, geschaffen im Jahre 1536, also fünf Jahre vor dem Brand des Teils Prag auf dem linken Ufer.

Ein Grundkriterium bei dem Begutachten der Steyner-Illustration war die abgebildete Brücke, auf der Vedute von dem Zeichner senkrecht zu der Richtung seines Blickes gesehen. Falls wir weiter erwägen, dass im Jahre 1541 die Prager Burg mit ihrer Umgebung nur auf der Nord- und Westseite durch eine Überbrückung verbunden war, können wir vier mögliche Standpunkte des Zeichners und die Richtungen seines Blickes leicht bestimmen – siehe Abb. 4. Die Konfrontation dieser vier Situationen mit der Wirklichkeit – im Einklang damit, wie wir sie auf Grund des gegenwärtigen Zustandes unserer Kenntnisse beurteilen können – hat jedoch kein positives Ergebnis gebracht.

Es wurde deswegen ein Versuch gemacht, die links-rechts verkehrte Vedute (d.h. spiegelbildlich längs der senkrechten Achse gedreht) vom Gesichtspunkt der vier angeführten möglichen Standpunkte aus zu beurteilen. Zu solcher Umdrehung kam es oft, wenn der Gravuer bei der Übertragung der Skizze auf die Kupferplatte die Komposition nicht umgedreht hat, so das bei ihrem Überdruck auf Papier ein rechts-lins verkehrtes Bild entstand. Bei dieser Situation hat sich als am nächsten den Erfordernissen der Identifizierung der Standpunkt des Zeichners bei der westlichen Mündung des Hirschgrabens und die Richtung seines Blickes gegen Osten, entlang des Baches Brusnice und auch entlang der Nordwand der Burg gezeigt. In einer so gesehenen Ansicht scheint die Gestalt der Prager Burg als der Wirklichkeit am nächsten. Im Falle der Bestätigung dieser Lösung würde die Vedute sogar neue wertvolle Angaben über dem nördlichen und nordwestlichen Teil der Burg bringen (eine Kanonenbastei, Wohnhäuser, die Gestalt der nördlichen Türme der Burgbefestigung, usw.). Auch diese Situation stimmt in einigen Hinsichten mit den zeitgenössischen Kenntnissen über diesen Teil der Prager Burg überein (es fehlt z.B. ein Turm der nördlichen Befestigung auf der Vedute); es bedeutet jedoch nicht, dass die angeführte Variante notwendig unrichtig sein muss. Eine ungenügende Kollektion der historisch-architektonischen Daten, die sich bisher auf diesen Teil der Burg bezieht, behält sich nämlich eine Zurückhaltung und Vorsicht vor, was die definitiven Urteile betrifft.

Zum Schluss kann man konstatieren, dass auch die neuen, in der vorgelegten Arbeit besagten Erkenntnisse in dem Fach der Baugeschichte und Ikonographie der Prager Burg, es nicht ermöglicht haben einen völlig definitiven Urteil hinsichtlich der Identifizierung der geprüften Vedute zu sprechen, wenngleich die Analyse der einzelnen Situationen (A-D aus der Abb. 4) die Wahrscheinlichkeit der Endlösung angedeutet hat: die definitive Bestätigung solcher Lösung ist von einer erfolgreichen Konfrontation der diskutierten Situation mit neuen Erkenntnissen, die eine künftige Untersuchung bringen sollte, bedingt.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Ansicht der Prager Burg und der Kleinseite, Ausschnitt aus dem Holzschnitt-Prospekt Prags von H. Schedel, Nürnberg 1543.

Abb. 2: Ansicht eines Palastobjektes während des Brandes im Jahre 1541, eine Holzschnitt-Buchillustration. Die Vedute wird mit der gütigen Genehmigung der Mitarbeiter der Britischen Bibliothek in London, wo die Schrift mit der Illustration hinterlegt ist, veröffentlicht.

Abb. 3: Ansicht der Prager Burg von Süden. Ausschnitt aus einer mit Aquarell kollorierten Federzeichnung aus dem Jahre 1536. Die Zeichnung wird mit der gütigen Genehmigung Frau A. Marsch aus Hamburg veröffentlicht.

Abb. 4: Grundrissplan der Prager Burg (Rekonstruktion zum J. 1500), übernommen aus der Arbeit von Bořek - Dolanský (1946), siehe Anm. 10, Buchstaben A, B, C und D bezeichnen die diskutierten Standorte des Zeichners der Vedute aus der Abb. 2, die Pfeile die Richtungen seines Blickes.

Abb. 5: Ansicht eines Teiles der Prager Burg, des Hradschins und der Kleinseite. Ausschnitt aus dem kollorierten Holzschnitt-Prospekt J. Kozel und M. Peterle aus dem J. 1562.

Abb. 6: Ansicht des westlichen Teils der Prager Burg und der Neuen Schlossstiege von Süden, Ausschnitt aus dem Prospekt J. Hoefnagel, der die Vorlage für einen Kupferstich in den Jahren 1590 - 92 geschaffen hat.

Abb. 7: Ausschnitt aus dem Kupferstich-Prospekt Prags vom Laurenziberg, eine Arbeit von Bossche - Wechter aus dem J. 1606.

Abb. 8: Ansicht eines Palastobjektes während des Brandes im J. 1541, Holzschnitt-Buchillustration, a - siehe Abb. 2, aber rechts-links gedreht (Britische Bibliothek in London), b - Konturen einzelner Architekturen aus der Abb. 8a Ihre Zahlenbezeichnung ist mit der Nummerierung in dem Text identisch (Zeichnung P. Chotěbor).

Übersetzung J. Kroupová